

Prvá spomienka na Jána Kopála

Isteže, tak či onak to už bolo vyslovené veľakrát. Zažiť v súvislosti s blízkym človekom to však možno iba raz, a preto vždy tak akosi nepripravené a bezradné. Ten zvláštny bod obratu. Prvýkrát vziať niekoho do úvahy nie z hľadiska toho, čo je a čo bude, ale v zavrzanej retrospektíve, na ktorej, tak ako bola, sa už nič nezmení.

Ján Kopál zomrel 4. mája 2000 vo veku nedožitých sedemdesiatich piatich rokov.

Sedem týždňov pred tým bol na nitrianskej Univerzite Konštantína Filozofa udelený čestný doktorát profesorovi Zdeňkovi Mathauserovi, Kopálovmu dávnomu kolegovi a dôvernému priateľovi. Pôvodný, protokolárne plánovaný program po slávnostnej promócií nahradilo z intuitívneho podnetu neoficiálne posedenie v užšom kruhu: stretli sa na ňom manželia Mathauserovci, Mikovci a profesor Kopál. Ten si kvôli stretnutiu upravil aj svoj liečebný harmonogram (presnejšie: zrušil ho). Voči mne ako hostiteľovi mal jedinú podmieňujúcu požiadavku. Áno, príde, počas celého večera však nič nesmie ani nepriamo nasvedčovať, že má vážne zdravotné ťažkosti. „Žiadne rozhovory medzi štyrmi očami... Rozhodol som sa, že choroba nie je a my normálne pokračujeme ďalej,“ povedal mi. A podľa toho sa v ten večer aj správal. Po dlhšom čase to bol zasa on. Žiaril, zápalisto a zoširoka debatoval, empaticky načúval „nadhadzovaným“ problémom (akým malicherným z hľadiska jeho, v tom čase už diagnosticky potvrdenej situácie!), radil, podporoval, vyjadroval účasť. Jednoducho, vnášal ten svoj príslovečný kopálovský tón do akordu – koľký raz už v Nitre rozozvučanému – Mathauserovej láskavej múdrosti a Mikovej metodologickej neúprosnosti. Od Vianoc, keď sa ohlásili prvé problémy, sme takto Jána Kopála videli prvý a posledný raz. A on spravil všetko pre to, aby si počas stretnutia nikto z nás ani v náznakú neuvedomil jeho fatálnosť. O sedem týždňov neskôr sa nám to zvýznamnilo ináč.

* * *

V zmenených významových súvislostiach sa náhle ocitajú aj všetky ostatné udalosti a danosti Kopálovho životného príbehu a diela. Predovšetkým sa to týka jeho polstoročnej pôsobnosti na poli literárnej vedy a literárneho vzdelávania. Na myslí mám Jána Kopála ako učiteľa literatúry. Zámerne to uvádzam na prvom mieste a nevolím profesne vecnejšie označenie. Ján Kopál bol totiž učiteľom v onom ustupujúcom, obrodeneckom zmysle – svojou osobnostnou skladbou – pričom toto bytostné učiteľstvo sa prejavovalo vo všetkom, čo robil a čím bol až do sklonku svojho života. Na myslí mám ďalej účinkovanie Jána Kopála ako výskumníka v oblasti teórie a dejín literatúry pre deti a mládež, teoretika literárnej komunikácie, aktéra literárnovedného a literárneho života v celoslovenskom a navyše, veľmi účinne, i v regionálnom meradle. A osobitne mám na myslí Jána Kopála ako zakladateľa nitrianskeho Kabinetu literárnej komunikácie – výlučnej osobnosti, ktorá sa od jeho vzniku bez jediného prerывu s plným nasadením podieľala na všetkom, čo si koncepcne, výskumne, organizačne, prevádzkovo a – pokiaľ to Kopálovi bolo dovolené – pedagogicky i výkonom funkcie žiadal vznik a rozvoj nitrianskej školy. Vráťane tej, ktorá sa dnes nazýva Univerzita Konštantína Filozofa.

Táto stránka Kopálovej pôsobnosti je dostatočne známa a pred zabudnutím ju ochránia biografické, bibliografické či archívne záznamy. Potrebné je však zdôrazniť aj inú, menej viditeľnú a zdokladovanú polohu Kopálovej celoživotnej práce. Je to poloha, ktorá zdanlivo prekračuje literárnovedný rámec. A predsa: každý, kto sa venoval fakticky

tímovému výskumu a pôsobil na fungujúcom výskumnom pracovisku, potvrdí, že bez jej výkonu nie je možná ani „čistá veda“, ani „vlastná teória“. O akej polohe to hovorím? O tej, ktorá si žiada osobnostnú obeť a nevykázateľnú nadprácu z úzadia – nadprácu v prospech toho, aby „konceptnej práci“ a realizácii „veľkých ideí“ nič nestálo v ceste legislatívne, administratívne, inštitucionálne, prevádzkovo ani ľudsky, aby ju nerušili peripetie rezortných či vnútroiniverzitných drám, aby nenarážala na byrokratické bariéry, neblúdila vo vyhláskových labyrintoch, aby nekolidovala s personálnymi slabosťami účastníkov tímového výskumu. Vytvárať takéto zázemie „vlastnej vedy“ v Kopálovom prípade znamenalo odprieť si značný podiel účasti na jej veľkom predstavení a neraz odvádzať anonymnú prácu bez vyhladky, že toto nezištné angažmán bude vo finálnych výstupoch vedeckej práce nominálne zmienené, úradne vykázané alebo ocenené. Žiaľ, nie je v mojej priestorovej moci vymenovať všetky modalities týchto Kopálových formálne nezaznamenaných a nezhodnotených vkladov. Len ilustratívne pripomením, že ich paleta siahala od vytvárania osobných kontaktov a pozitívneho lobingu vo výskumnej sfére, ako aj v jej inštitucionálno-administratívnom zákulisí, cez edičnú prácu a otcovskú výchovu technického personálu až po doladovanie Popovičových manažérskych, Miko-vých metodologických i ďalších revolúcií vľúdnyim slovom, účastnou radou, pomocou či prislovečným posedením na jeho zoborskej chatke, kde sa počas nitrianskych jesenných konferencií pri dobrom víniku zemito uzmierila nejedna epistemologická príkrosť z denných rokovanií. A ešte mnoho iných vecí, toľkokrát zažitých, a predsa tu, v rámci prvej spomienky na Jána Kopála, nevymenovatelných.

Iný zmysel náhle získava aj definitíva Jána Kopála ako človeka, ktorého úplnosť pre-sahuje čokoľvek, čo o ňom možno v profesnej súvislosti vykázať (je to tak aj preto, lebo neurastenická otázka europocentrického spôsobu vedy – prečo vlastne sa má vedenie o tom, čo je, oddeľovať od životnosti toho, kto to, čo je, vie? – zostáva stále nedoriešená). Pod prahom oficiálne registrovaných polôh Kopálovho celoživotného vkladu sa tak ocitá aj fenomén jeho osobnostnej aury. Pretože je to v našom kóde záležitosť podprahová, bráni sa tomu, aby bola vynesená na plné pojmové svetlo. So zreteľom na to si dovoľm iba marginálne a osobne podotknúť, že ja som ju pociťoval v prvom (osvetlenom) rade ako auru generačnú. Ako osobnostné vyžarovanie toho, čo sa zapísalo do generácie, ktorú možno označiť za vojnovú v tom ohľade, že skúške dospelosti bola v priamom i prenosom slova zmysle vystavená práve počas ostatnej vojny. Je to aura na jednej strane akosi podlomená radikálnymi hodnotovými prevratmi, ktoré v minulom storočí patrili k typicky stredoeurópskemu údely, a na druhej strane, paradoxne, neprajnosťou osudu závideniahodne zocelená. Táto stránka vecí sa v Kopálovom prípade prejavovala vnútorne ustanovujúcimi, a preto nepredstierateľnými intenciami „pozitívneho naladenia“, „vôli k pomoci“, „samozrejmosti bytia pre druhých“ či „samozrejmosti ich nezaťažovania sebou samým“.

* * *

To všetko prirodzene pulzovalo aj v atmosfére onoho posledného stretnutia, o ktorom som sa zmienil v úvode tejto spomienky.

Vtedy sa to javilo ako samozrejma prítomnosť. Dnes, v zmenenej perspektíve, sa ten večer zvyznamňuje ako epilógický prímer jednej z príznačných stránok Kopálovho života a diela, za ktoré mu patrí česť a vďaka.

Ľubomír Plesník